

Welfare of animals during slaughter procedures according to EU Directive 1099/2009 introduced from 1 January 2013

Urban-Chmiel R., Sub-Department of Veterinary Prevention, Faculty of Veterinary Medicine, University of Life Sciences in Lublin

The purpose of this paper was to present the main assumptions about animal welfare during slaughter according to the EU Directive. The implementation of new EU Directives EU is closely linked to the introduction on 1st January 2013 for the Area C requirements of cross-compliance determining animal welfare which contains general requirements for all livestock and detailed to comply with holders required to pigs and calves. It is therefore necessary to present and spread information included in the individual legislation acts. Many EU countries, including Poland, don't meet the criteria in individual directives which fall within the scope of „mutual-compatibility welfare” of animals defined in the document entitled: „The European Union's strategy for the protection and welfare of animals for the years 2012–2015”. Therefore, the presentation of new issues of animal welfare seems to be valuable towards universal access to information, especially for veterinarians.

Keywords: animal welfare, legislation, livestock, slaughter.

Mając na uwadze zapewnienie odpowiednich warunków dobrostanu, jak również poprawę jakości surowców pochodzenia zwierzęcego, państwa Unii Europejskiej wdrażają nowoczesne standardy dobrostanu zwierząt. Ogólne zasady działań państw członkowskich w zakresie wzajemnej zgodności dobrostanu zwierząt określono w dokumencie pt.: „W sprawie strategii Unii Europejskiej w zakresie ochrony i dobrostanu zwierząt na lata 2012–2015” (1), w ramach którego powstało kilka aktów legislacyjnych wprowadzających minimalne wymagania w zakresie dobrostanu zwierząt, uwzględniające pięć podstawowych jego wymogów.

Wymagania ogólne zawiera dyrektywa Rady 98/58/WE określająca minimalne standardy ochrony wszystkich zwierząt (2). Inne przepisy UE wyznaczają bardziej szczegółowe kryteria dobrostanu w warunkach hodowli i transportu zwierząt (3) oraz ogłuszania i uboju (4). Dyrektywy szczegółowe obejmują ochronę poszczególnych kategorii zwierząt, takich jak cielęta (5), świnię (6) oraz drób (7, 8). Wymienione akty prawne dotyczą zagadnień związanych między innymi z:

- kwalifikacjami osób obsługujących zwierzęta w zakresie ich wiedzy, umiejętności oraz udokumentowanego praktycznego doświadczenia wynikającego

Kryteria dobrostanu zwierząt podczas uboju w świetle dyrektywy nr 1099/2009 obowiązującej od 1 stycznia 2013 r.

Renata Urban-Chmiel

z Zakładu Prewencji Weterynaryjnej Wydziału Medycyny Weterynaryjnej w Lublinie

- z ukończenia szkoły rolniczej lub zdobytego w czasie pracy ze zwierzętami;
- przechowywaniem dokumentacji dotyczącej leczenia i padnięć zwierząt;
- prowadzeniem kontroli zdrowia zwierząt, bezpieczeństwa oraz dostępu do paszy i wody;
- żywieniem paszami pełnowartościowymi odpowiednimi dla gatunku i wieku, zgodnymi z zapotrzebowaniem zwierząt oraz zapewnieniem dostępu do odpowiedniej ilości świeżej wody;
- zapewnieniem swobody ruchu z możliwością swobodnego wstania, położenia się i dostępu do paszy, bez względu na rodzaj systemu utrzymania;
- zapewnieniem odpowiedniego mikroklimatu pomieszczeń inwentarskich zgodnego z potrzebami fizjologicznymi zwierząt poprzez utrzymywanie odpowiednich parametrów – temperatury, wilgotności, oświetlenia, stężenia gazów, pyłu i kurzu;
- wykonywaniem zabiegów weterynaryjnych i zootechnicznych wyłącznie przez osoby posiadające odpowiednie kwalifikacje;
- stosowaniem tylko dozwolonych technologii w chowie i hodowli zwierząt.

Wdrażanie nowych dyrektyw Rady UE ma ścisły związek z wprowadzaniem 1 stycznia 2013 r. wymagań dla obszaru C, określającego zasady wzajemnej zgodności dobrostanu zwierząt, w których zawarto wymogi ogólne dotyczące wszystkich gatunków zwierząt gospodarskich oraz szczegółowe, do przestrzegania których zobowiązani są posiadacze trzody chlewnej i cieląt. Należy dodać, że regulacje dotyczące obszaru A, obejmującego identyfikację i rejestrację zwierząt oraz zagadnienia związane z ochroną środowiska naturalnego, a także obszaru B, obejmującego zdrowie publiczne, zdrowie zwierząt i zdrowotność roślin obowiązują odpowiednio od 2009 r. i 2011 r.

Zgodnie z obwieszczeniem ministra rolnictwa i rozwoju wsi od 2013 r. następuje powiązanie wysokości przyznawanych płatności bezpośrednich z przestrzeganiem wymienionych przepisów prawnych (9). W przypadku stwierdzenia niezgodności

w wyniku nieumyślnego zaniedbania przez rolnika, obniżka całości dopłaty bezpośredniej będzie wynosiła od 1 do 3%. Gdy niezgodności będą efektem celowego działania rolnika, obniżka dopłat bezpośrednich może wynieść od 15 do 100% (10).

Strategia UE dotycząca ochrony zwierząt i ich dobrostanu obejmuje poprawę norm w zakresie dobrostanu w latach 2012–2015, a także zapewnia adekwatną legislację w zakresie ich stosowania i egzekwowania we wszystkich krajach UE. Powyższa strategia zakłada:

- wdrożenie ogólnoeuropejskich, uproszczonych przepisów umożliwiających ich lepsze egzekwowanie;
- wdrażanie i kontrolowanie szkoleń z zakresu dobrostanu dla właścicieli zwierząt oraz lekarzy weterynarii, przeprowadzających kontrole gospodarstw w zakresie dobrostanu;
- pomoc merytoryczną dla państw członkowskich w zakresie uzyskiwania zgodności z przepisami UE;
- rozwój współpracy międzynarodowej obejmującej poprawę dobrostanu zwierząt;
- ujednolicony, sprawny i klarowny przekaz informacji konsumentom.

Niepokojący jest brak podejmowania działań przez wiele państw członkowskich w zakresie przekazywania informacji, wdrażania szkoleń oraz prowadzenia kontroli, a tym samym możliwości egzekwowania w przypadku nieprawidłowości. Przykładem tego jest chociażby sytuacja związana z wejściem w życie 1 stycznia 2012 r. dyrektywy 1999/74/EC dotyczącej ochrony kur niosek i eliminacji bakteriowych systemów utrzymania. Jak się okazało, obecnie z 27 państw Unii Europejskiej 10 krajów – Belgia, Grecja, Hiszpania, Francja, Włochy, Cypr, Węgry, Holandia, Portugalia, a także Polska nadal nie spełniają kryteriów dobrostanu, dopuszczając do użytkowania tzw. klatki nieudoskonalone, pomimo że miały 12 lat na przystosowanie się do zakazu. Podobna sytuacja ma również miejsce w przypadku wdrożenia przepisów dotyczących ochrony trzody chlewnej, zawartych w dyrektywie nr 2008/120/WE. Polska znalazła

się w grupie dziewięciu państw UE wraz z Austrią, Cyprzem, Finlandią, Francją, Grecją, Włochami, Portugalią i Słowenią, które nie zdołają wprowadzić obowiązujących przepisów w terminie do 1 stycznia 2013 r., mimo że wdrożyła już 90% wszystkich wymagań.

Podobna sytuacja może mieć miejsce w przypadku nowej dyrektywy UE nr 1099/2009 z 24 września 2009 r. (Dz. UE z 18 listopada 2009 r.) w sprawie ochrony zwierząt podczas ich uśmiercania, która również wchodzi w życie 1 stycznia 2013 r.

Nowo wydana dyrektywa nakłada na państwa członkowskie obowiązek dostosowania norm spełniających kryteria dobrostanu w zakresie ogłuszania i uboju zwierząt hodowanych w celach konsumpcyjnych (do produkcji mięsa, skór, futer i innych produktów), a także do zabijania ich w celu zmniejszenia liczebności oraz działań związanych z uśmiercaniem (rozdz.1 art.1 ust.1). Dyrektywa ta wprowadza obowiązek posiadania w każdej rzeźni pisemnych procedur operacyjnych, dotyczących wszystkich działań związanych ze zwierzętami od chwili przyjazdu do zakładu ubojowego aż do momentu ich wyrwawienia.

Należy podkreślić, że rozporządzenie nie dotyczy uśmiercania zwierząt podczas eksperymentów naukowych prowadzonych pod odpowiednim nadzorem, podczas polowań, rekreacyjnego wędkowania oraz w czasie imprez kulturalnych lub sportowych. Nie stosuje się również powyższego rozporządzenia przy uboju drobiu i królików dokonywanego przez ich właścicieli, poza rzeźnią, dla potrzeb własnej konsumpcji.

Jak wynika z omawianej dyrektywy, nowe zmiany będą dotyczyły w szczególności procedur, jakie obowiązują w rzeźniach i zakładach prowadzących ubój zwierząt, ich infrastruktury i wyposażenia oraz kwalifikacji pracowników w nich zatrudnionych. Warto przypomnieć, że zgodnie z 5 podstawowymi wymogami dobrostanu zwierzęta muszą być:

- wolne od głodu i pragnienia,
- wolne od dyskomfortu fizycznego,
- wolne od bólu, urazów i chorób,
- wolne od strachu i stresu,
- zdolne do wyrażania normalnego behawioru.

Dobrostan zwierząt gospodarskich stanowi również ważny element bezpieczeństwa łańcucha żywnościowego zwierząt hodowanych do produkcji żywności. Czynniki stresowe oraz niski poziom dobrostanu może prowadzić do zwiększonej podatności zwierząt na choroby, co może stanowić zagrożenie dla konsumentów, na przykład poprzez zakażenia drobnoustrojami z rodzajów *Salmonella* spp. i *Campylobacter* spp. czy *E.coli*.

Wśród czynników mających istotny wpływ na poziom dobrostanu wymienić należy: środowisko utrzymania, dostępność do ściółki, warunki transportu, zabiegi manipulacyjne, takie jak: kastracja, obcinanie ogonów, kielków, dehornizacja, a także metody ogłuszania i uboju. Przewóz zwierząt do rzeźni w celu uboju oraz postępowanie przedubojowe są istotnymi czynnikami indukującymi powstawanie reakcji stresowej. Konsekwencją czego są liczne upadki śmiertelne, a także powstawanie w następstwie zaburzeń wewnętrznych procesów metabolicznych, tzw. poststresowych zespołów mięśniowych, które obniżają jakość uzyskiwanych surowców istotnie ograniczając bądź uniemożliwiają ich wykorzystanie w celach konsumpcyjnych.

Zadaniem tego rozporządzenia jest ograniczenie bólu i cierpienia zwierząt gospodarskich, co podkreślono w części ogólnej dyrektywy (pkt 2) oraz w rozdziale II art. 3 odnośnie do wymogów ogólnych dotyczących uśmiercania i działań z tym związanych. Dyrektywa nakłada na podmioty gospodarcze obowiązek podejmowania wszelkich działań, mających na celu zminimalizowanie bądź całkowitą eliminację narażania na ból, niepokój i cierpienie zwierząt w trakcie uboju lub uśmiercania. Komisja Europejska za pośrednictwem wspomnianej dyrektywy uznaje ból, niepokój lub cierpienie zwierząt poddawanych ubojowi za niepotrzebne, w przypadku gdy osoby związane z uśmiercaniem zwierząt naruszają jedno z wymagań tego rozporządzenia stosując celowo lub przez zaniedbanie niedozwolone praktyki związane z ubojem.

Zgodnie z pkt. 12 części ogólnej w większości przypadków zwierzęta mogą być uśmiercone z poszanowaniem odpowiednich warunków dobrostanu. Zapis ten wprowadzono z uwagi na fakt, iż dyrektywa zakłada, że mogą zaistnieć szczególne zdarzenia, jak wypadki na obszarach oddalonych od rzeźni, gdy do zwierząt nie może dotrzeć wykwalifikowany personel oraz brak jest odpowiednich urządzeń, a stosowanie się do przepisów w zakresie dobrostanu mogłoby przedłużyć ich cierpienie.

Ponieważ wiele metod uśmiercania jest bolesnych dla zwierząt, Komisja Europejska nakłada obowiązek stosowania ogłuszenia zwierzęcia przed ubojem, w celu wywołania utraty przytomności i wrażliwości na bodźce (pkt 20, przepisy ogólne, Załącznik I, tab. 1–4). Zgodnie z tym rozporządzeniem wyszczególniono cztery metody ogłuszania (mechaniczne, elektryczne, gazowe oraz inne), dostosowane do poszczególnych kategorii zwierząt. Warto również podkreślić, że wykorzystanie niektórych z przedstawionych metod

ogłuszania wymaga jednoczesnego spełnienia warunków zawartych w rozdziale II załącznika I, dotyczącego szczegółowych wymogów określonych metod ogłuszania. Omawiana dyrektywa bardzo duży nacisk kładzie na właściwą ocenę kontroli utraty świadomości przez zwierzę. Omawiany dokument precyzuje, że „utrata przytomności zachodzi wtedy, gdy zwierzę traci naturalną pozycję stojącą, nie jest pobudzone oraz nie wykazuje emocji, takich jak strach lub podniecenie”. Ocenie podlega również wrażliwość zwierząt, czyli zdolność do odczuwania bólu, cechująca się brakiem odruchów i reakcji na bodźce zewnętrzne (dźwięk, zapach, światło słoneczne).

W trosce o właściwe utrzymanie zwierząt poddawanych ubojowi w rzeźni w celu ograniczenia niepotrzebnego bólu oraz niepokoju i cierpienia, zgodnie z dyrektywą (art. 3 ust. 2; załączniki II i III) podmioty gospodarcze muszą zapewnić wszystkim zwierzętom przywożonym do rzeźni oraz przebywającym w celu tzw. odpoczynku przedubojowego ochronę i komfort fizyczny, właściwe co do potrzeb gatunkowych środowisko utrzymania, w tym parametry mikroklimatu zgodne z normami aktualnie obowiązującymi w UE, a także ochronę przed urazami, oraz zabezpieczenie w nieograniczony dostęp do wody i paszy. Wyeliminowanie dyskomfortu psychicznego zwierząt przeznaczonych do uboju zgodnie z tą dyrektywą jest związane między innymi z ograniczaniem niepotrzebnego kontaktu z innymi zwierzętami, który mógłby negatywnie wpływać na ich dobrostan.

Ważnym elementem kontroli właściwego obchodzenia się ze zwierzętami jest powołanie pracownika odpowiedzialnego za dobrostan zwierząt (rozdz. III art. 17), posiadającego specjalistyczną wiedzę z zakresu fizjologii i behawioru zwierząt oraz znajomość procedur operacyjnych związanych z funkcjonowaniem rzeźni niezbędnych do prawidłowej oceny kryteriów dobrostanu. Zgodnie z ust. 4 art. 17 dyrektywy „Pracownik odpowiedzialny za dobrostan zwierząt powinien posiadać świadectwo kwalifikacji, o którym mowa w art. 21, wydane w odniesieniu do wszystkich działań odbywających się w rzeźni, za które jest odpowiedzialny”. Takie świadectwa można uzyskać jedynie po odbyciu i zaliczeniu specjalistycznych kursów przygotowawczych. Szeroki zakres problemu oraz możliwe trudności logistyczne i finansowe, jakie mogą pojawić się w poszczególnych państwach członkowskich, dopuszczają wyjątki, w których kraje UE mogą postanowić, aby do 8 grudnia 2015 r. wydawanie świadectw kwalifikacji zostało uproszczone w przypadku osób, których udokumentowane, właściwe

doświadczenie zawodowe wynosi co najmniej trzy lata. Należy podkreślić, że w aktualnie obowiązujących przepisach dotyczących ochrony zwierząt nie wyszczególniano tego typu stanowiska.

Zgodnie z załącznikiem III pracownik odpowiedzialny za dobrostan lub osoba bezpośrednio mu podległa ocenia każdorazowo warunki przywozu i przemieszczania, a także sposób opieki w zakresie dobrostanu każdej przesyłki zwierząt. Pracownik ten musi również dopilnować, aby kontenery, w których zostały przywiezione zwierzęta, były utrzymywane w dobrym stanie i nie były rzucone lub przewracane oraz, jeśli to możliwe, były wyładowywane poziomo i mechanicznie. W przypadku zwierząt przywożonych bez użycia kontenerów, jeśli to możliwe należy im zapewnić rozładunek indywidualny. Do zadań pracownika odpowiedzialnego za dobrostan należy również systematyczna kontrola kondycji i stanu zdrowia zwierząt przetrzymywanych w magazynach, a także przygotowanie zagród izolujących dla zwierząt wymagających szczególnej opieki jeszcze przed ich przybyciem.

Mając na względzie wyeliminowanie bólu i cierpienia fizycznego i psychicznego zwierząt przeznaczonych do uboju, dyrektywa ta zakazuje (Załącznik III) uderzania lub kopania zwierząt; stosowania nacisku na jakąkolwiek szczególnie wrażliwą część ciała w sposób powodujący niepotrzebny ból lub cierpienie; podnoszenia lub ciągnięcia zwierząt za głowę, uszy, rogi, kończyny, ogon lub sierść, stosowania poganiaczy oraz obchodzenia się ze zwierzętami w sposób powodujący u nich ból lub cierpienie.

W przypadku zwierząt, które nie są w stanie samodzielnie chodzić, na przykład na skutek urazów powstałych w trakcie przewozu, bezwzględnie zakazuje się ich transportu do miejsca uboju, nakazując uśmiercenie w miejscu ich przewożenia.

Od 1 stycznia 2013 r. w krajach UE, w tym także w Polsce, zaistniała konieczność wdrażania zmian, umożliwiających prowadzenie uboju zwierząt zgodnie z obowiązującym prawodawstwem. Przygotowane przepisy w znowelizowanej dyrektywie nr 1099/2009, w porównaniu do obowiązującej do końca 2011 r. dyrektywy nr 93/119/WE, nakładają na właścicieli rzeźni obowiązek wdrożenia zmian zarówno w organizacji, jak i funkcjonowaniu rzeźni. Należy dodać, że kompleksowa restrukturyzacja, jak również wdrażanie na szeroką skalę szkoleń kwalifikacyjnych, wiąże się z dużymi nakładami finansowymi. Dla zakładów ubojowych, które rozpoczęły swoją działalność przed 1 stycznia 2013 r. wprowadzono okres przejściowy do 8 grudnia 2019 r., który dotyczy wyłącznie rozplanowania, budowy i wyposażenia rzeźni.

Reasumując, należy podkreślić, że adekwatna legislacja UE w zakresie wzajemnej zgodności dobrostanu oraz jej konsekwentne wdrażanie przyczyni się do poprawy dobrostanu zwierząt oraz wpłynie na jakość pozyskiwanych surowców konsumpcyjnych.

Piśmiennictwo

1. Komunikat Komisji Parlamentu Europejskiego, Rady i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie strategii UE w zakresie ochrony i dobrostanu zwierząt na lata 2012–2015. Bruksela 15.02.2012, 1-14.

2. Dyrektywa Rady 98/58/WE z dnia 20 lipca 1998 r. dotycząca ochrony zwierząt hodowlanych. Dz. U. L 221 z 8.8.1998, s. 23.
3. Rozporządzenie Rady (WE) nr 1/2005 z dnia 22 grudnia 2004 r. W sprawie ochrony zwierząt podczas transportu i związanych z tym działań oraz zmieniające dyrektywę 64/432/EWG i 93/119/WE oraz rozporządzenie (WE) nr 1255/97. (OJ L 003, 05/01/2005, s.1)
4. Rozporządzenie Rady (WE) nr 1099/2009 z dnia 24 września 2009 r. w sprawie ochrony zwierząt podczas ich uśmiercania. Dz. U. UE 18.11.2009 L. 303 str.1.
5. Dyrektywa Rady nr 2008/119/WE z dnia 18 grudnia 2008 r., ustanawiająca minimalne normy ochrony cieląt. Dz. UE 15.1.2009 L.10, s.7.
6. Dyrektywa Rady nr 2008/120/WE z dnia 18 grudnia 2008 r. Ustanawiająca minimalne normy ochrony świń. Dz. UE 15.2.2009 L. 47, s.5.
7. Dyrektywa Rady UE z dnia 19 lipca 1999 roku ustalająca minimalne standardy służące ochronie kur nosiek. OJ L 203, 3. 8. 1999, s. 53.
8. Dyrektywa Rady UE nr 2007/43/EC z dnia 28 r., w sprawie minimalnych zasad dotyczących ochrony kurcząt utrzymywanych z przeznaczeniem na produkcję mięsa. Dz. UE 12.7.2007. L. 182, s.19
9. Obwieszczenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Departament Płatności Bezpośrednich MRiRW <http://www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/Platnosci-bezposrednie/Normy-i-Wymogi-Wzajemnej-Zgodnosci-cross-compliance>
10. Rozporządzenie Rady UE 73/2009 z dnia 19 stycznia 2009r. ustanawiające wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego dla rolników w ramach wspólnej polityki rolnej i ustanawiające określone systemy wsparcia dla rolników, zmieniające rozporządzenia (WE) nr 1290/2005, (WE) nr 247/2006, (WE) nr 378/2007 oraz uchylające rozporządzenie (WE) nr 1782/2003. Dz. UE 31.01.2009 L.30 s.16.
11. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 1 kwietnia 2010 r. w sprawie liczby punktów, jaką przypisuje się stwierdzonej niezgodności, oraz procentowej wielkości zmniejszenia płatności bezpośredniej, płatności cukrowej płatności do pomidorów lub wsparcia specjalnego Dz. U. Nr 62 poz.434.
12. Dyrektywa Rady nr 93/119/WE z dnia 22 grudnia 1993r. W sprawie ochrony zwierząt podczas uboju lub zabijania. Dz. U. UE z dn. 31.12.1993. L340, s. 21.